

УДК 159.923.2-053.4:398.1

© Л. В. Лупійко, 2017

Л. В. Лупійко (М. Київ)

ВПЛИВ НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

Лупійко Л. В. Вплив народних традицій на розвиток особистості дошкільника. У статті розглянуто питання розвитку особистості дошкільника. Зазначено, що народні традиції мають важливий вплив на підростаючу особистість. Зроблено акцент на тому, що у дошкільному віці закладаються основи формування характеру дитини та її поведінки у подальшому житті; дорослі (вихователі та батьки) мають великий вплив на дитину у цей віковий період, саме від них залежить, яку інформацію будуть отримувати дошкільники. Зазначено, що важливо подавати достовірну реалістичну інформацію про оточуючий світ, природне середовище, взаємостосунки між людьми та разом з тим необхідно розповідати дітям про історію свого народу, його культуру та досвід. Вказується, що доцільно знайомити дошкільників з народними звичаями, обрядами, святами, усною народною творчістю як у дошкільних закладах на заняттях чи в процесі ігрової діяльності, так і вдома, підтримуючи їх інтерес до народної творчості. Діти з задоволенням сприймають фольклорні твори, які, до того ж, легко запам'ятовуються. Усна народна творчість є частиною народних традицій, до них також належать звичаї, обряди, свята тощо. Зроблено акцент на тому, що народні звичаї та традиції мають важливе значення у формуванні національного характеру, національної свідомості та самосвідомості кожної особистості. Підкреслюється, що саме тому ознайомлювати дітей з народними традиціями необхідно з дошкільного віку. Вказується, що використання народних традицій у практиці роботи дошкільних навчальних закладів сприятиме особистісному розвитку дошкільників.

Ключові слова: дошкільний вік, особистість, характер, національний характер, національна свідомість, дошкільний навчальний заклад, народні традиції, народні природознавчі традиції, народний фольклор, народні ігри.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства розглядається питання національного виховання підростаючого покоління. Зростає інтерес до проблем вітчизняної історії, до витоків національної культури. Знання історичних та культурних надбань попередніх поколінь необхідні не лише для піднесення національної гідності, а й для використання кращих традицій у практиці сьогодення та виховання підростаючого покоління.

Головним завданням системи виховання будь-якого народу є розвиток кращих ментальних рис дитини, пробудження інтересу та прищеплення глибокої любові до рідної мови, літератури, історії, поваги до символів, традицій та звичаїв українців. Передача життєвого досвіду, набутих знань, умінь від покоління поколінню здавна здійснювались через народну творчість (пісенну, музичну, танцювальну, декоративно-прикладну), звичаї та обряди.

Аналіз наукових досліджень. Питання національного виховання підростаючої особистості розглядали педагоги (А.М. Богуш, Г.Т. Кловак, Н.В. Лисенко, Н.В. Рогальська, Ю.Д. Руденко, В.Т. Скуратівський, В.І. Скутіна, М.Г. Стельмахович, та ін.), наголошуючи, що кожен народ, через свою національну систему виховання, продовжує себе у своїх дітях, формує національний дух, менталітет, характер, традиційну родинно-побутову культуру, спосіб життя. Також вчені (А.М. Богуш, Н.В. Лисенко) приділяють увагу вивченню українського народознавства у дошкільних навчальних закладах.

Психологи (А.М. Львовичкіна, М.В. Осоріна, О.В. Савицька, Л.М. Співак та ін.) звертають увагу на необхідність формування національного характеру особистості, розвитку національної

свідомості та самосвідомості; а також вивчають розвиток психічних процесів і властивостей дітей різних вікових категорій та особливості засвоєння і використання ними народної творчості.

Мета статті: розкрити значення народних традицій для розвитку особистості дошкільного віку та вплив народних традицій на формування національного характеру дітей.

Виклад основного матеріалу та результати досліджень. Загалом традиції розглядаються як об'єктивне суспільно-історичне явище. Однозначного визначення традицій не існує, але всі вони за змістом дуже близькі. В перекладі з латинського термін «традиція» (traditio) означає «передача». У більш ширшому розумінні – «це досвід, звичаї, погляди, смаки, норми поведінки, які склалися історично й передаються від покоління до покоління» [6].

Досить часто поряд з поняттям «традиції» вживається і поняття «звичаї» – «повсякденний усталений спосіб поведінки, складений історично, на основі людських стосунків, у результаті багаторазового здійснення одних і тих же дій та усвідомлення їх суспільної значущості» [7]. Звичаї виникли у людському суспільстві внаслідок повторюваності однакових вчинків, а згодом набули загального значення, стали нормою, якою ми керуємось у своєму житті.

Поняття «традиція» значно ширше ніж «звичаї», оскільки останній є невід'ємним компонентом традицій. Разом з тим, у народній системі навчання, виховання та розвитку особистості, традиції та звичаї виступають як дві взаємопов'язані форми.

Потрібно зазначити, що традиції – поняття неоднозначне, оскільки наше життя постійно змінюється, відповідно, традиції також постійно змінюються або зовсім виходять з ужитку, натомість нові здобутки народної творчості перетворюються на традиції. Таким чином, відбувається передача всіх надбань від покоління поколінню.

У народній педагогіці дитина розглядається як безцінний скарб, пред'явлений людині природою, як майбутнє народу, з яким пов'язувалась доля держави. Батьки мають можливість продовжувати свої справи у нащадках. На думку М.Г. Стельмаховича, щоб усі мрії і надії справдились, необхідно забезпечити належне виховання дітей. Виховання і навчання дітей – перша суспільна необхідність, головний обов'язок кожної людини, і розпочиналось з народження [6].

З метою прискорення інтелектуального та духовного розвитку дитини в народній педагогічній практиці широко використовували різноманітні жанри дитячого фольклору колискові, потішки, забавлянки, завдяки яким відбувався розвиток мислення, мови; уваги, пам'яті, уяви дітей, тим самим створювалися передумови для їх подальшого розвитку [2]. Такий фольклор виконували діти. Вони могли почути його від дорослих або ж складати самостійно.

В українському фольклорі людина є невід'ємною складовою частиною природи, яка вважається матір'ю що забезпечує всі необхідні умови для людського існування. Всі жанри усної народної творчості містять багато інформації про навколишнє природне оточення. Діти ще змалечку мали можливість почути їх від дорослих. А всі отримані знання відкладались у пам'яті на довгі роки.

На думку М.В. Осоріної, фольклорні тексти підходять дітям тому, що вони прості. У свідомості дорослих ототожнюється народне, просте і дитяче, але сутність не у зовнішній простоті. Психологічне значення цих текстів пов'язане з їх своєрідною магічною силою. Фольклорні образи, завдяки словесним формулам, що ніби схожі на заклинання, легко проникають в самі глибини душі, в її безсвідомі шари. Разом з тим, у них зазначається найголовніше для орієнтації цієї душі в земному житті, те, що кристалізувалось в материнському фольклорі з великого душевного досвіду багатьох поколінь людей, котрі колись також вчилися жити на світі [2].

Розглядаючи особливості національного виховання, зазначимо, що головними способами впливу батьків на свідомість дітей були: переконання, роз'яснення моральних норм та правил поведінки у природі, власний приклад, розумні вимоги, заохочення засобами фольклору, контроль поведінки, заборона негативних дій в природі, покарання. Серед цих способів важливе місце займає власний приклад, який, для забезпечення виховного впливу, повинен бути позитивним.

Одна з особливостей традицій народної педагогіки полягала у нерозривному зв'язку сімейного і громадського виховання, у забезпеченні взаємопоєднаності та узгодженні їх впливів на молодші покоління.

І сьогодні важливо знайомити дітей з народними традиціями, звичаями, обрядами, усною народною творчістю, використовуючи їх у навчально-виховному процесі дошкільних навчальних закладів. У програмах виховання і розвитку дітей дошкільного віку для кожної вікової категорії запропоновані теми занять з народознавства, народні свята та ігри. У дошкільних навчальних закладах проводяться народні свята та обряди, відповідно до календаря, на прогулянках діти грають у рухливі народні ігри. Важливо роботу продовжувати з дітьми і вдома, підтримуючи їх інтерес до народних традицій та творчості.

Залучаючи дітей до проведення народних обрядів та свят, вивчаючи з ними народний фольклор, ми сприятимемо розвитку їх уяви, пам'яті, мислення. Зокрема, усна народна творчість – це джерело розвитку дитячої думки. Наприклад, казки дають багаті знання про природу, рослинний та тваринний світ, людей, допомагають фантазувати, думати, тренують уважність, спостережливість, учать добру, любові, виховують моральні якості дитини. Разом з тим діти вчать різним формам та операціям мислення, за допомогою метафор збагачують мову, розуміють красу слова, його силу, значення.

Доцільно використовувати у процесі навчання дошкільників, у повсякденному житті, під час проведення свят та обрядів малі фольклорні жанри (вірші, казки, заклички, лічилки, прислів'я, приказки, забавлянки тощо). Вони зберігають велику народну мудрість, викладену лаконічною, зрозумілою мовою, являють собою незамінний компонент виховання, невичерпне джерело розвитку. Також за допомогою народного фольклору у дошкільників формується оптимістичне ставлення до життя та почуття гумору; діти вчать любити рідну мову та культуру, бережливо ставитись до всього живого на землі.

У сімейній педагогіці українців поняття «природа» включало й саму дитину як невід'ємну її частку, а виховання дітей здійснювалось у відповідності з об'єктивними законами природи. Одним із головних факторів народного виховання є природовідповідність. Незалежно від індивідуальних обмежень або переваг людина поєднана з навколишнім світом – рослинами, тваринами, природними явищами, іншими людьми. Вона опановує цей світ, але не має права порушувати його гармонію. Таке ставлення виховує моральні та вольові якості, підтримується самостійність, ініціативність, винахідливість дитини. Високо цінуються такі якості як терплячість, невибагливість, радісне сприйняття навколишнього.

Природовідповідність полягає не лише у врахуванні вікових та індивідуально-психологічних особливостей дітей, а й у широкому використанні засобів природи з метою розумового, морального, трудового, естетичного та фізичного виховання у процесі безпосереднього контакту з навколишнім середовищем.

В.О. Скребець зазначив, що «український менталітет – це результат відображення специфіки взаємодії українців з історично складеними природними та геокліматичними умовами існування і співіснування з іншими народами. Вплив природи на український менталітет особливо значимий. Склалось так, що сама природа обумовила багатство традицій, обрядів, народних свят. Специфіка української ментальності багато в чому визначається специфікою

опорних її елементів – значень, образів, асоціацій» [3, с. 78]. Також в українському менталітеті протягом століть складався образ ставлення до природи як до батьківського, рідного, самого цінного. Разом з тим, протягом всієї історії українського народу відмічається прагнення людей жити в злагоді з природою. Люди завжди «звертались» до природи, спостерігали за її змінами, у спілкуванні та діяльності використовували рослинні і тваринні символи. Про природні об'єкти та явища складали пісні, розповіді, легенди, народні вірування (прикмети), прислів'я тощо [3].

Осоріна М.В. зазначила, що «будь-яка людська культура обов'язково несе в собі модель світу, створену певною етнокультурною спільнотою людей. Ця модель втілена в міфах, відображена в системі релігійних вірувань, відтворюється в обрядах і ритуалах, закріплена в мові, матеріалізована в плануванні людських поселень та організації внутрішнього простору житла. Кожне нове покоління отримує в спадок певну модель світостворення (світосприймання), котра слугує опорою для побудови індивідуальної картини світу кожної окремої людини та одночасно об'єднує цих людей як культурну спільноту» [2, с. 13-14]. Також вчена відмітила, що таку модель дитина, з одного боку, отримує від дорослих, активно засвоює з культурно-предметного та природного середовища, з іншого боку, активно будує сама, в певний момент об'єднуючись в цій роботі з іншими дітьми.

Для «народної культури було характерним прагнення дати дитині основні орієнтири якомога раніше, задовго до того, як вона буде освоювати світ сама. Побудова картини світу дитини розпочиналась в немовлячому віці через колискові, потішки, забавлянки тощо. Вони повинні були забезпечити дитині цілісне світосприйняття і відчуття своєї включеності в загальний порядок світостворення, задати деяку систему основних координат, котрі допоможуть дитині самовизначитись в життєво важливих відносинах зі світом» [2, с. 15].

Аналізуючи дитячий фольклор, М.В. Осоріна відмітила, що дитячий світ, як і різна людська спільнота, має свою культуру, свої традиції, які передаються з покоління поколінню дітей. Дитяча субкультура виконує ті основні функції, що і будь-яка культура дорослих, виділяє найбільш значимі вікові проблеми розвитку особистості в її відносинах з оточуючим світом і допомагає навчитися їх вирішити, покладаючись на досвід попередніх поколінь дітей, котрі зустрічались з тими ж труднощами. Кожне нове покоління дітей постає перед необхідністю освоїти та зрозуміти світ, в який вони прийшли, народившись на світ. Дитяча субкультурна традиція розглядається в двох основних формах: 1) у вигляді стійких моделей ритуалізованої поведінки; 2) у вигляді текстів дитячого фольклору. Обидві форми передаються від старших дітей молодшим під час ігор, спілкування тощо, частіше всього спонтанно [2, с. 277].

Висновки. Наш час можна назвати часом відродження народних традицій, звичаїв, відродження нації. Необхідно з раннього віку, виховуючи малюка, звертатися до засобів народної педагогіки, обираючи там потрібний матеріал. Звичайно, необхідно мати відповідні програми, розробки занять з використанням народних ігор, фольклорних елементів, які сприяють розвитку особистості. Засвоєння знань сприятиме залученню дітей до народних традицій, пізнанню ними джерел народної мудрості, вихованню любові до рідної землі і людей, які живуть на ній.

Щоб не зруйнувати тенденцію до відродження національних традицій у системі виховання, нам необхідно підтримувати і розвивати любов до рідної мови, народної гри та іграшки. Дитячий фольклор, музична, пісенна, хореографічна, художня народна творчість, народні звичаї, свята, обряди формують у підростаючого покоління патріотичні почуття та прищеплюють загальнолюдські цінності.

Формування кожної особистості відбувається під впливом найближчого оточення, де діти одержують знання про об'єкти та явища природи, переймають цінний суспільний досвід, наслідують загальноприйняті в цьому середовищі форми поведінки, засвоюють традиції.

Використання народних традицій у практиці роботи дошкільних навчальних закладів та сім'ї сприятиме розвитку особистості дошкільників та формуванню їх національного характеру.

Література

1. *Львовочкіна А.М.* Етнопсихологія: Навч. посіб. / Антоніна Михайлівна Львовочкіна – К.: МАУП, 2002. – 144 с.
2. *Осорина М.В.* Секретный мир детей в пространстве мира взрослых / Мария Владимировна Осорина. – СПб.: Питер, 1999. – 288 с.
3. *Скребец В.А.* Экологическая психология: Учеб. пособие / Василий Алексеевич Скребец – К.: МАУП., 1998. – 144 с.
4. *Скуратівський В.Т.* Український рік: Розповіді / Василь Тадейович Скуратівський. – К.: Веселка, 1996. – 238 с.
5. *Скутіна В.І.* Традиції українського народу з природоохоронного виховання і їх використання в сучасній школі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Скутіна Валентина Іванівна. – К., 1994. – 189 с.
6. *Стельмахович М.Г.* Українська народна педагогіка: навчально-методичний посібник / Мирослав Гнатович Стельмахович. – К.: ІЗМН, 1997. – 232 с.
7. *Українське народознавство: Навч. посібник* / [ред. С.П. Павлюк, Г.Й. Горинь, Р.Ф. Кирчів]. – Львів: Фенікс, 1994. – 608 с.

Транслітераційний переклад літературних джерел

1. *L'ovochkina A.M.* Etnopsykholohiya: Navch. posib. / Antonina Mykhaylivna L'ovochkina – K.: MAUP, 2002. – 144 s.
2. *Osorina M.V.* Sekretnyj mir detej v prostranstve mira vzroslyh / Marija Vladimirovna Osorina. – SPb.: Piter, 1999. – 288 s.
3. *Skrebec V.A.* Jekologicheskaja psihologija: Ucheb. posobie / Vasilij Alekseevich Skrebec – K.: MAUP., 1998. – 144 s.
4. *Skurativs'kyj V.T.* Ukrayins'kyj rik: Rozpovidi / Vasyj' Tadeyovych Skurativs'kyj. – K.: Veselka, 1996. – 238 s.
5. *Skutina V.I.* Tradytsiyi ukrayins'koho narodu z pryrodookhoronnoho vykhovannya i yikh vykorystannya v suchasniy shkoli: dys. ... kand. Ped. Nauk: 13.00.01 «Zahal'na pedahohika ta istoriya pedahohiky» / Skutina Valentyna Ivanivna. – K., 1994. – 189 s.
6. *Stel'makhovych M.H.* Ukrayins'ka narodna pedahohika: navchal'no-metodychnyy posibnyk / Myroslav Hnatovych Stel'makhovych. – K.: IZMN, 1997. – 232 s.
7. *Ukrayins'ke narodoznavstvo: Navch. Posibnyk* / [red. S.P. Pavlyuk, H.Y. Horyn', R.F. Kyrchiv]. – L'viv: Feniks, 1994. – 608 s.

Луцийко Л. В. Влияние народных традиций на развитие личности дошкольника. В статье рассмотрен вопрос развития личности дошкольника. Отмечено, что народные традиции имеют важное влияние на подрастающую личность. Сделан акцент на том, что в дошкольном возрасте закладываются основы формирования характера ребенка и его поведения в дальнейшей жизни; взрослые (воспитатели и родители) имеют большое влияние на ребенка в этот возрастной период, именно от них зависит, какую информацию будут получать дошкольники. Отмечено, что важно подавать достоверную реалистичную информацию об окружающем мире, естественной среде, взаимоотношения между людьми и вместе с тем необходимо рассказывать детям об истории своего народа, его культуре и опыте. Указывается, что целесообразно знакомить дошкольников с народными обычаями, обрядами, праздниками,

устным народным творчеством как в дошкольных заведениях на занятиях или в процессе игровой деятельности, так и дома, поддерживая их интерес к народному творчеству. Дети с удовольствием воспринимают фольклорные произведения, которые, к тому же, легко запоминаются. Устное народное творчество является частью народных традиций, к ним также принадлежат обычаи, обряды, праздники и тому подобное. Сделан акцент на том, что народные обычаи и традиции имеют важное значение в формировании национального характера, национального сознания и самосознания каждой личности. Подчеркивается, что именно поэтому знакомить детей с народными традициями необходимо с дошкольного возраста. Указывается, что использование народных традиций в практике работы дошкольных учебных заведений будет содействовать личностному развитию дошкольников.

Ключевые слова: дошкольный возраст, личность, характер, национальный характер, национальное сознание, дошкольное учебное заведение, народные традиции, народные природоведческие традиции, народный фольклор, народные игры.

Lupiiko Liudmyla. Influence of folk traditions is on development of personality of preschool child. The question of development of personality of preschool child is considered in the article. It is marked that folk traditions have important influence on growing up personality. An accent is done on that in preschool age bases of forming of character of child and his behavior are laid in further life; adults (educators and parents) have large influence on a child in this age-old period, exactly from them depends on, what information preschool children will get. It is marked that it is important to give reliable realistic information about the surrounding world, natural environment, mutual relations between people and at the same time it is necessary to tell to the children about history of their nation, their culture and experience. Specified, that it is expedient to acquaint preschool children with folk customs, ceremonies, holidays, verbal folk work both in preschool establishments on lessons in the process of playing activity, and at home, supporting their interest in folk work. Children with pleasure perceive folklore works besides they easily memorize these works. Verbal folk work is part of folk traditions, they include: customs, ceremonies, holidays and others. An accent is done on that folk customs and traditions have an important value in forming of national character, national consciousness and self-consciousness of every personality. It is underlined that for this reason acquainting children with folk traditions is necessary from preschool age. Specified, that the use of folk traditions in practice of work of preschool educational establishments will foster to personality development of preschool children.

Keywords: preschool age, personality, character, national character, national consciousness, preschool educational establishment, folk traditions, folk traditions of natural science, folk folklore, folk games.

Відомості про автора:

Лупійко Людмила Василівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри теоретичної та консультативної психології, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна, lyudmila0209@ukr.net

Information about the author:

Lupiiko Liudmyla – candidate of psychological sciences, associate professor of department of theoretical and consultative psychology, National pedagogical university by M. Drahomanov, Kyiv, Ukraine, lyudmila0209@ukr.net

Статтю подано до друку 07.06.2017.